

läsaren med en mer utförlig karta: eftersom metod och material redan finns där, varför inte komplettera med tidigare forskning och teori som vägledning för en mer fokuserad och fördjupad analys?

Sammanfattningsvis förtar inte mina delvis kritiska synpunkter helhetsintrycket av en intressant, välskriven och vacker bok som talar till en bred läsekrets och ger uppslag till nya undersökningar. Att den kanske ställer fler frågor än den besvarar kan likaväl räknas till dess styrkor. Gott så!

Umeå universitet

MAGNUS BOHMAN

Magnus Andersson, *Tidig bankverksamhet i Sverige under industrialiseringsprocessen 1850–1920* (Möklinta: Gidlunds förlag 2021). 196 s.

Finansväsendets roll för ekonomisk tillväxt är en ständigt aktuell fråga med många ingångar och vinklingar. Just svenska bankers viktiga roll för den tillväxt som skedde under industrialiseringsprocessen under sent 1800-tal är väl belagd i ekonomisk-historisk forskning. Samtidigt är det ett område och en tid som fortfarande genererar nya frågeställningar och studier, vilket förevarande bok är ett exempel på. Magnus Andersson, docent i ekonomisk historia vid Göteborgs universitet, beskriver här hur nya kreditformer utvecklades under tryck av de snabbt växande industriföretagen, med tidigare forskning och bankinspektörens undersökningsberättelser till sin hjälp.

Efter ett inledande kapitel presenteras studierna av de utvalda bankerna. I kapitel två presenteras Göteborgs Handelskompani och dess konkurs. Sedan går Andersson vidare till Göteborgs Enskilda Bank som snabbt blev en av landets största banker och viktig del i Göteborgs utveckling från en handelsinriktad ekonomi till en industriell sådan. Perioden 1858–1864 medförde flera förändringar och nya finansiella redskap: depositionsräkningens genombrott, växeldiskontering, postremissväxlar och checkar, räntan släpptes fri, det skedde fler obligationsemissioner samt ökad handel med utländska valutor.

I kapitel tre studeras Skandinaviska Kreditaktiebolaget från 1863 till tidigt 1900-tal, med fokus på balansräkningen och särskilt hur växlar växte i betydelse. Sedan följer en beskrivning av samgåendet med Industribanken och Skånes Enskilda bank 1907 respektive 1911. Andersson visar också tydligt på hur affärsbankerna samarbetade med större investeringar, framför allt i järnvägsbyggen.

I kapitel fyra studeras huvudstadsbankerna. Stockholms Enskilda Bank stod i centrum för den svenska handeln med växlar. Efter krisen 1878–1879

konsoliderades banken och dess ägarintressen i olika industriföretag. Handelsbanken bildades som avknoppning från Enskilda Banken och blev med tiden en av dess värsta konkurrenter. Även Göteborgs Handelsbank omnämns kort på två sidor.

Kapitel fem fokuserar på banksammanslagningarna som skedde efter år 1900. Kreditaktiebolagets samgående med Industribanken och Skånes Enskilda Bank presenterades i kapitel tre, men återkommer även här. I övrigt beskrivs Handelsbankens respektive Göteborgs Enskilda Banks samgåenden. Mitt i kapitlet kommer ett kort avsnitt om emissionsbolag och boken slutar abrupt med ett förslag att mer forskning behövs om dessa.

Boken är som bäst när Andersson tar läsaren i handen, förklarar de finansiella instrumentens användning och placerar dessa i sin historiska kontext. Det sker i kapitel fyra med en både praktisk och teoretisk beskrivning av växlarnas användning och syfte i slutet av 1800-talet. Den hanteringen hade med fördel kunnat omfatta fler av de finansiella instrument och skeenden boken innehåller.

Annars är framställningen avskalad och empiriskt källnära. De många tabellerna och detaljerade genomgångarna av bankernas verksamhet ger dels inblick i bankernas verksamhet, dels kan läsaren granska och ställa egna frågor till materialet. Däremot ges inte mycket kontext till de siffror och skeenden som presenteras vilket ställer krav på läsarens förkunskaper.

Ett desto större problem är emellertid avsaknaden av en ordentlig presentation av källmaterialet och källkritisk diskussion. Exempelvis får läsaren inte veta om materialet förekommer i den tidigare forskning som Andersson hänvisar till. Frånvaron av källkritisk diskussion blir särskilt tydlig på s. 62 där Andersson skriver att bankinspektören noterat att Skandinaviska Kreditaktiebolagets bokföring verkar "vileledande i stället för vägledande". Även i fallet SEB vet vi att bankledningen gömde undan tillgångar utanför balansräkningen. Vad innebär det för tolkningen av räkenskaperna? Bankinspektören arbetade under perioden direkt under regeringen, som en avdelning på finansdepartementet. Under undersökningsperioden utvidgades den här verksamheten och blev till slut en egen myndighet. Kan den processen ha påverkat källmaterialet? En sådan källkritisk diskussion hade i sig tillfört mycket till forskningsläget.

Boken hade behövt en fastare redaktörshand. Korrekturfelen är många och börjar redan i bokens första mening som är ofullständig. På s. 96 finns en punktlista som liknar anteckningar från ett utkast. Även dispositionen hade tjänat på en uppstramning. Jag saknar en tydligare inledning som presenterar forskningsläget liksom ett avslutande kapitel med sammanfattning, diskussion och slutsatser. Frånvaron av detta gör det svårt att skilja på vad som är Anderssons eget bidrag i relation till tidigare forskning. Sammant-

get får läsaren en känsla av ofärdighet vad gäller både text, studie och analys.

Andersson gör i sin bok ett empiriskt bidrag vad gäller affärsbankernas inre liv under den studerade perioden. Behållningen för läsaren är de många tabellerna och i ett par fall den kontextualiserande beskrivningen av användningen av vissa instrument. Allt för många brister, lösa trådar och det abrupta slutet drar dock ner på helhetsintrycket.

Uppsala universitet

CECILIA KAHN

Carl-Johan Svensson, *Provflygningarna: Platserna Andrée lämnade efter sig* (Stockholm: Carlsson bokförlag 2021). 350 s.

När jag växte upp och började intressera mig för historia försökte jag göra det bästa av det lilla som min hemstad erbjöd. Jag letade upp fornminnen och monument i stan och på den omgivande landsbygden och tog mig dit på cykel. Eftermiddagar efter skolan eller långtråkiga söndagar kunde jakten på en övervuxen stendös eller en runsten inmurad i en kyrkovägg bli till en spännande upptäcktsfärd. Det var alltid en underlig känsla att komma till dessa platser, bortglömda och försummade av i stort sett alla utom jag själv. Samtidigt som det var glädjande och fantasieggande att dessa spår av det förflutna fanns därute var det också med en oundviklig känsla av vemod som jag vandrade omkring där och kände mig som den ensammaste människan i världen.

Det är lite den här känslan som är utgångspunkten i Carl-Johan Svenssons bok *Provflygningarna*. Svensson har ägnat en stor del av sitt liv åt att besöka bortglömda minnesmärken efter ingenjör Andrées olika ballonguppstigningar – de provflygningar han gjorde innan han företog den sista ödesdigra Nordpolsexpeditionen 1897. Det är om försummelsen och glömskan kring både uppstigningarna i sig och kring monumenten som rests över dem som Svensson vill berätta. Svensson talar om ”monumentens tisdagar”, den tomhet och övergivenhet som präglar platser för minnesmärken långt efter att invigningsceremonins pompa och ståt har tystnat. Men boken har två överlappande syften – dels att skildra de uppstigningar runt om i Mellansverige som Andrée gjorde med sin ballong *Svea* 1893–1895, dels att göra en historiekulturell studie av de platser där han flög och hur minnet från Andrée lever kvar på dem. Svensson tar upp ämnen som sällan studeras av historiker: hur minnet av mötet med Andrée har levat kvar i släkter genom generationerna eller hur polarforskarens öde har satt spår i populärkultur och vardagsliv.